

IVO TROŠT:

Izpred sovražnih topov.

Božična slika.

1.

b strmem pobočju golih vrhov severno reke Vipave se nocoj razliva praznična tišina. Mrak lega v dolino, mrak se širi med hribi, nemo zročimi divjajoči topovski ogenj na Kraški planoti. Navzlic temu, da odpirajo naši in sovražni topovi ognjena žrela, so se zbrali stanovalci posameznih hiš po stari navadi okolo tople peči in ob belih mizah, kjer se jim natihem rahlo bude spomini, sladki in svetli kot sama božična noč — spomini na nedavno minule čase.

Zunaj trepečejo zvezde na nebesnem zvodu, rahel snežič pokriva zemljo, vsepovsod v bližini tajinstven mir kot nekdanj, a v hišah, v srcih vse drugače.

Doli v nižini, v dozirni daljavi se sedaj pa sedaj utrne blisk, potem votlo zadoni, da se strese zemlja in da odmeva v gore in pod oblake. Poku sledi običajno rezek odgovor z nasprotne strani, da se širi v stoterih sunkih za deveto goro in še delj — kanonada. Včasih zablesti ostro opredeljen plamen, ki kar reže oči. razsvetli vso okolico celo visoko v strme gore in pod nebo seže njegov žar in vse se boji oči ščemečih tipalnic sovražnikove radovednosti. Žaromet razpenja kot nevidni pajek svojo mrežo tipajoč, kje zasledi naše čete in strelske naprave. Strašna, nečloveška zabava na sveti večer, kakor da nima sovražnik v prsih srca, ne pozna spominov na lepo mladost, je pozabil smisel in verski čut, kdaj je zasijala rešitev človeškemu rodu.

Božični zvonovi ne pojo, niti ura se ne oglašja v zvoniku. Vsepovsod praznična tišina, povsod v slovesno tesnobo objeta srca. Samo topovi govore. Otroci niso mogli danes popoldne zabiti stare navade, pa so krenili takoj po skromnem obedu kopat mah izpod snega za jaslice. Vojaki topničarji doma z rumunske meje so srečavali posamezne gruče, gredoče v gozd in iz gozda ter se čudili temu poslu. Ali otroška zgovornost jim je plamenečih oči pojasnila, da brez mahu ni jaslic, brez jaslic ni Božiča, ne božičnega veselja. Za silo so jih umeli tuji vojaki ali pa samo

domnevali, kaj jim žele razodeti veseli pogledi mladih vaščanov in njih drobne ročice. Z velikimi koši zelenega mahu, z ušesi in rokami in noski rdečimi od mraza so se drevili nato proti domu. V srcih se je začel Božič, tih in vesel, svetel in mil kot sama zorna mladost in lep kot vesela zgodba o rojstvu Sinu Božjega, zgodba o usmiljenju božjem.

Grozno pesem sovraštva in razdejanja govore topovi. Zvonovi molče, nocoj se ne glasi več pesmica:

In zvezdice božje migljajo lepo,
odprto je svetlo široko nebo.

Na nebu zvezde res, a v daljavi žarometi in bliski zevajočih topov. Otroci pa stavijo po hišah jaslice kakor lani, predlanskim in še prej — vsako leto odkar pomni stari oče, odkar se spominja rod svojega Boga.

Pri Melniku so že povečerjali. Lahko so pospravili. Zato se je marsikdo domislil boljših časov in tudi boljših jedi na nocojšnji večer. Melnikova hiša ni bila nikoli med najslabšimi. Pripovedovali so si celo, da je prinesla neka prababica, doma z dolenjega Krasa prav od morja, v hišo navado k Melniku, da mora biti na sveti večer na mizi troje vrst rib. No, za letošnji sv. večer prababica gotovo ni vedela v svoji pro-roški umetnosti. Uštela se je dobra mamica, zakaj ne rib, ne krompirja ni bilo preveč in okisan fižol je bil samo nema priča nekdanjih časov, ko so se družili z njim slastnejši založaji.

Iz mestne žole došli Milan je pravkar dovršil v kotu nad mizo jaslice. Opomnil je resnobno, da bi bilo treba zdajle prižgati svečke, toda namesto njih je bil nataknen samo bezgov stržen. In ta ne gori.

2.

Na to se umakne Milan od jaslic na drugi konec mize in vpraša, kakor da govori sam s seboj: »Kdo ve, kaj počne nocoj naš Janko na fronti?«

»Od Miklavža že ni nič pisal,« pristavi nato mati in se ozre v stran, da zakrije solzo. Najmlajši pa, nikdar ugnani sinček, Dušan, se ozre v jaslice v kotu, potem pa po ostalih domačih, oko mu ostane na vojaku Rumuncu, ki se je grel pri peči, in pripoveduje že vsem znano dogodbico o Janku, kako je pisal, da je letos praznoval Miklavžev večer: Ne-kako proti deveti zvečer se odpravim nadzorovat prednje straže. Me-sec je razlil svojo srebrnino po zasneženih čereh, robovih in daljnih planinah ter se široko smejal nam zmružujočim zemljanom z neba. Zato me je zmotil, da nisem opazil, kako daleč sega moja senca za menoj nad strelski jarek po leskečem snegu. Šele pozneje sem opazil, kako je dolga. — Pok! pok! — Tudi sovražnik je videl mojo senco, in ker se mu je zdela predolga, jo je hotel skrajšati s tem, da je meril name. S kapo mu junaški zamahnem znak, da ni zadel. To ga je pa ujezilo. Resk, rresk, rrrresk! zareglja strojna puška v čast moji predrznosti. Kroglice so se zapičile visoko nad menoj v živo skalo in razletele. Svojo senco sem pre-

vidno spravil v strelski jarek ter se sključen vrnil k tovarišem v kritje, kjer sem kmalu zaspal, sanjal o lanskem Miklavžu in se prebudil šele, ko se je solnce smejalo na nebu. Povedal sem sinočnji dogodek in tovariš je našel v moji kapi nekoliko okrnjeno laško svinčenko. Dobil sem jo za Miklavža in jo hranim v spomin, ker je bila meni namenjena, pa mi je prizanesla. Doma jo pokažem, da biste verieli.«

In kakor vselej so se tudi nocoj vsi domači veselo smejali malernemu pripovedovalcu in obenem tudi navdušenemu junaku v Alpah.

»Da bi mu le tako vsaka prizanesla, kakor Miklavževa« zdahne oče Melnik in začne vnovič pripravljati tobak, ob tem pa nadaljuje svoje dvome: »Tudi sosedov Stanko se je hvalil nekaj časa v pismih, kako se ga ogiblje sovražni ogenj; slednjič je obležal v Karpatih. Zato imajo sosedovi še bolj žalosten sv. večer kot mi: sin je ostal tam, oče ostal, padel ali ujet — nazaj ga ni.«

»Ubogi otroci! Ne bodo vedeli, kdaj je Božič!« jih miluje Melnikovka in hčerka Minka meni, da bo stopila pred polnočjo pogledat k sosedu in jih tolažit. »Gotovo imajo za praznike samo žalost.«

»Nič drugega!« potrdi Dušan. »Kruha niso pekli, odkar je oče odšel k vojakom. Jabolk ne pridelajo, zato nimajo krhljev; ne pridelajo hrušk, ne orehov. France letos ni mogel postaviti jaslic, ker ni dobil pi-sanega papirja; ni imel denarja.«

Tudi vojak zažge tedaj gospodarju natlačeno pipo in se nasmehne zahvali očetovi za prajaznost. V tem je že gospodinja postavila poleg njega na klop skledico večerje, kakor so jo imeli prej Melnikovi sami. Prav urno jo je povžil in potem začel pripovedovati v jeziku, vaščinom samo napol umevnem, kako praznujejo Božič v njegovi daljni domovini. Nimajo jaslic, a ljudje se medseboj obdarujejo, kakor morejo. To je njih veselje.

Gospodinja Melnikova je zgovornemu možu ponudila čašo lipovega čaja ali pa kuhanih krhljev, še gorkih. Zasmel se je vojak dvojni ponudbi in gospodinja ga je umela, da bi rad oboje, kar je tudi dobil. Mož je bil za stražo pri topovih, namenjenih pred sovražnika. Že več dni so imeli v vasi skrite. Do izmenjave straže se je grel pri Melnikovi peči in nazadnje opazoval, kako se je trudil Dušan, da bi z umetnim ognjem, ki ga je prinesel iz mesta Milan, pripravil nerazsvetljene jaslice do nekdanje veljave. Posrečilo se mu je vsaj hipno, zakaj čarobno so se zablesteli pastirci in se zgenili kakor živi med ovčicami, božje Dete v hlevcu, angelj nad njim in celo papirnata zvezda, vodeča tri Modre v Jeruzalem, se je zableščala za trenutek, a tedaj toliko lepše.

3.

Na Kraški planoti in tam za Gorico, »za laškim gričem«, so iztezali sovražni žarometi nocoj že vnovič svoje dolge prste proti nebu in daleč okolo po zemlji. Z naše strani so jih preHITEVALI. Če sta se spoprijeli v

zraku taki sovražni roki, je še bolj čuden blesk napolnil ozračje: vid rezoči blisk brez treska in groma.

A tudi brez tega ni ostalo dolgo. Oglasili so se vnovič topovi in bučali grozno pesem v sveto noč po naši domovini. Melnikovi in drugi meščani so bili tega bolj navajeni kot poletnega groma. Le včasih je kdo opomnil: Lah jih zopet pošilja sem brez vspeha.

Dušanu je pogorel umetni ogenj. Jaslice so se dolgočasile v kotu nerazsvetljene in nemo zrle na edino luč na mizi pod seboj. Bolj odraslim Melnikovim otrokom se je zdelo, da pripovedujejo sedaj le jaslice o svojih sijajnih prednicah na tem mestu, ko je žarel ves sedanji kot v nebrotu lučic, med njimi »večna luč« z oljem v pisani stekleni posodici. Celo sv. Trije kralji so se sukali na konjih proti Jeruzalemu, ker jih je gibala skrivna luč v ozadju.

Tedaj se vrneti gospodinja in Minka od nekod zopet v hišo in na mizo se vsujejo orehi, leščniki, hruške in jabolka, krljji in kostanji, da je na vseh straneh ropotalo z mize na tla. Otroci in odrasli so se primaknili k mizi in pobirali darove po svoji volji. Tudi pri peči dremajočega Rumunca so povabili, naj se približa, pa ni slišal. Zato pa gospodar Melnik ni odložil pipe, ko si je nabral v roke sadov iz mize, marveč je nesel in vse stlačil vojaku v žepe. Zdramil se je in ganjen zahvaljeval Rumunec za darove. Veselje se je naselilo pod mirno streho, veselje je vsem sevalo iz oči. Minka, Milan in Dušan so s polnimi žepi in polnimi rokami hihetaje zginili iz hiše v sveto noč brez mesečine, kakor so se ljudje v mirnem času obiskovali na sveti večer pred polnočnico.

»To veselje nam je še ostalo v spomin na Božič,« potrdi gospodinja.

»Da, samo to, a drugod še tega ni. Premnogo je hiš, kjer ni več gospodarja, ni sina, ni bratov,« de oče.

»Sosedovi so gotovo žalostni; očeta ni, je vjet ali počiva na ruskih polajnah; sina ni, je padel v Karpatih. Žalosten Božič imajo.«

»Hm!« pripomni Melnik skrbno: »In naš Janko, kdo ve, če še otepa Lahe gori v hribih?«

Molče se ozreta oče in mati po malone prazni hiši. Samo vojak Rumunec je smrčal pri peči in še v spanju tiščal pest krljev pod glavo.

»I, kam so izginili vsi!« se čudi mati, oko ji išče Janka, a ne najde niti ostalih otrok več okolo sebe. Kazalec šepajoče ure v kotu se je pomikal na enajsto. Druga leta so se v tem času že zbirali ljudje po hišah za odhod k polnočnici, kamor so slovesno vabili zvonovi. Letos ni polnočnice, zvon se ne oglasi, ura v zvoniku molči. Samo topovi grme v sveto, tiho noč, ki je prinesla ljudem mir na zemljo.

Nekdo potrka. Oba Melnikova se zdrzneta. Na nocojšnji večer se rad oglašča »spomin« in prorokuje usodo družini za bodoče leto. Kaj, ko bi pomenilo trkanje, kako zabijajo žeblje nekemu v rakev!... Naprej si ni upala misliti ljubeča mati. Vstala je, ko je nekdo vnovič potrkal, se začudila, kdo je zaklenil hišna vrata, in hitela odpirat. Kdo je božji nocoj?

»Jaz sem, Janko! Na dopust so me poslali za praznike!« Ob teh besedah je že stal pred mamico krepak dečko in ji stiskal desnico. Od veselja ni mogla spregovoriti besedice. Zato se oglasi oče: »Hvala Bogu, da si še živ in te niso še zdelali Lah! v Alpah.« — »Kaj, mene Lah?« se pobaha Janko, odloži prtljago in sede k mizi, kamor mu je mamica že nalivala čaj, da se ogreje. Tedaj so se pridrevili ostali trije otroci od sosedu, kamor so nesli otrokom hruške, jabolka, orehe in leščnike. Vsi bi bili radi hkrati pripovedovali, kako veselje so jim napravili zapuščenim revčkom, pa so hkrati utihnili vsi. Sapa jim je zastala radosti, ko so ugledali toliko časa pogrešanega brata. Tiščali so vanj, da jih je morala mamica svariti, naj ga vendar puste, da se ogreje. Samo smehljal se jim je Janko in poslušal, kako se jim je sosedu zahvaljevala solznih oči za darove, ki so jih pritrkali sebi od ust, da so njenim revčkom olajšali gorje. Pozivala je na pomoč naravnost božjo previdnost, ki naj Melnikovim povrne vsega v najbogatejši meri, kar so storili njenim sirotam.

Tudi oče je pohvalil njih dobrosrčnost in se pošalil, da nimajo sedaj sami nič spomina na Božič.

»Samo, da so veseli tudi sosedovi. Nam je dovolj, da vidimo njihov zadovoljnost. Tudi Bog nam je že povrnil tisto malenkost, ko nam je poslal domov našega Janka. Ni res, bratec!« vpraša Minka vsa rdeča vesele razburjenosti.

Mati je brisala solzno oko in nasula otrokom na mizo drugič sadja, crehov in krljev.

Namesto polnočnice so se skupno veselili trenutka, ko so po mnogih mesecih zopet tako lepo zbrani pod domačim krovom.

Zjutraj je veličastno priplavalo izza Hrušice božično solnce, se ozrlo na bojišče, kjer se je nadaljevalo krvavo delo. Oče Melnik je pa dejal družinici pri skupnem zajtrku: »Otroci, prav to-le solnce bo še sijalo tisti dan, ki nam prinese zaželjeni mir tako gotovo, kakor je božje Dete današnji dan prineslo na svet mir ljudem, ki so svete volje.«

Vsi so mu pritrdili molče.

Sneg pada.

*Pada sneg debeli, pada,
pada na prostrano plan,
dan mračni se in v daljavi
že ugaša dan zaspan.*

*Ali starcu dolgočasne
misli padajo v srce,
misli žalostne in tožne,
misli trudne in težke.*

*Starec gleda: sneg napada,
pade in ne vstane več,
tudi on bi že rad legel
in ne vstal več, nikdar več.*

Jan Reginov.